

KIADJA A DÁVID FERENCZ EGYLET.

SZERKESZTI BOROS GYÖRGY.

Az Unitárius Közlöny előfizetési ára 2 korona 40 fillér (1 frt 20 kr.) Egyes szám ára: 24 fillér (12 kr.) A Dávid Ferencz Egylet rendes tagjai, 5 évi kötelezettséggel, egy évre csak 2 koronát fizetnek. Minden pénz Gálfi Lőrincz egyl. pénztárnokhoz küldendő Kolozsvárra.

Hajós János

Szül. 1819. decz 13. — Megh. 1899. május 12-én.

Ismét nagy gyásza van kicsiny egyletünknek Elnöke: Vargyasi Hajós János meghalt május hó 12-én Váratlanul jött mint a vihar és kegyetlenül sújtott, mert három beti betegség után ledöntötte azt, a kit mi erősnek láttunk és kinek még sok évet ígértünk.

Hajós János a régi erős gárdából már az utolsók közül való volt. Jellemében, életében és munkásságában híven örizte azokat a tiszteletreméltó vonásokat, a melyeket csak akkor, a nemzeti újjászületés bölcsőjénél, lehetett elsajátítani. A munkát, a vallást, a nőt, a hazát önfeláldozásig szerette, becsülte.

Mind ezeket a nemes tulajdonokat összesítve, végezte utolsó tisztjét: a Dávid Ferencz Egylet elnökségét. Benne a társadalom, a barátok, az egyház és a Dávid Ferencz Egylet egy pótolhatatlan derék embert veszítettek!

Tizenkét czikk az unitarismusról.

Ezalatt a cím alatt az Unitárius Közlöny jelen évi 12 számában tizenkét cikket fogunk közölni. Reméljük, hogy ezek a cikkek magukra vonják a figyelmet és élénk eszmecserére fognak anyagul szolgálni. Már megjelent:

- I., Az Unitárius vallás törvényesítése Ferencz Józseftől.*
- II., Az Isten eszméje unitárius fölfogás szerint. Boros Györgytől.*
- III., A mi Jézusunk. Boros Györgytől.*
- VI., Jézus evangéliuma. Csegezi Lászlótól.*
- V., Egyházunk mozgató erői. Kelemen Albert.*

—

Az unitárius vallás és egyház viszonya a többi protestáns felekezethez.

I.

Az unitáriusok mint a protestánsok protestánsai.

A XVI. század nagy reformátorai közt a nemeslelkű Zwingli az első, ki beviszi a rationalismust, a józanul okoskodó észet, a vallási kérdések vizsgálatába. Urvacsoráról nyilvánított józan felfogása egy új, nagy korszak derengő hajnalát jelenti. Utolsó hitvallásában, mely fényes csillagként ragyog a középkor sötétborus egén, Sokratest és Aristidest is befogadja a „minden szentek gyülekezetébe.” Szerinte minden becsületes és szent ember, a ki csak valaha élt, confessio-különbség nélkül együtt lesz az Istennél. (Lásd *Lecky*, A felvilágosodás története. I. 438)

Messze távol állt ettől a szabadelvű nyilatkozattól a Luther és Kálvin ridegebb felfogása, kik elég fennen hangoztatták ugyan itt-ott a szabad vizsgálódás közös jogát; de ő magok csak egyes kisebb külsőségekben kívánták javíthatni a katolicizmus feneketlen örvényébe sülyedt s ott már-már alámerülni kész kereszténységet. Nekik tetszett nagyon a niceaea-toledói szent zsinatok tömjénfüstölt álláspontja, mit félezer esztendő választott el az igazhitű apostoloktól. Vallásuk nem a Jézus vallása volt, hanem csak a Jézusról való vallás, — éppen mint a katolikusoké.

Servet lépett ekkor a korán elhunyt Zwingli fenséges szellemi örökébe. Egyike volt ő azon kegyes férfiaknak, kik

csak gyökeres reformatiótól várták a világ megújulását; kik a kereszténység elposványosodott folyama helyett vissza akartak térni annak kristálytisztá cseppeket gyöngyöző ős ereihez. (*Warga*, Ker. egyház tört. II. 334.) Megírta a Kálvin Institutiójára az ő korszakalkotó Restitutióját. Elvetette a kath. egyháztól örökölt eredendő bünt és praedestinatiót s az ó-kor számos pogány babonáját, melyek lebilincselve tartották az emberi értelmet. Az egyedül való hatalmas Isten eszméjét az ó-testamentum atyáinál kutatta. Jézus tanításait az evangelium világánál derítette ki s ő volt a lelkiismeret szabadságának ujjabkori első hatalmas szószólója.

Servet tanításait nem tudta Kálvin gyűlölete elég mélyen eltemetni. Befoglalta azokat Institutiójának későbbi kiadásaiba a jónak vélt czáfolattal együtt. E tanok gyökeret vertek Lengyelországban s a szabad Erdélyben, hol János Zsigmond és nagybátyja, Zsigmond király, lelkes pártfogói voltak a protestáns felvilágosodásnak. Hazánk akkori vezérlő szelleme, a lángeszű Dávid Ferencz kezébe ragadta és győzelemről győzelemre vitte az új irány zászlaját. 1557-ben Luther, hét év múlva Kálvin vallását, újabb hét év múlva a protestántizmus legnemesebb hajtását, az unitarizmust szentesítették a lelkiismereti szabadság törvénybe iktatásával országunk rendei. Erdély az apostoli hit és evangelium fellegvára lett. Méltán elmondhatta nagy költője, Bogáthi Fazakas Miklós:

„Áldott, örökkön örökké áldott az, ki a fáradtaknak erőt ad; ki a setétségből ily nagy világosságra hozott, mely az apostolok ideje után ez ideig nemhogy magyar nemzet közt, *de egész Európa országában nem volt*. Terjeszse, támaszsa ilyen világát az mi atyánkfiai közé is, az kik az Új-Jerusalemet megkeresik“.

Luther s Kálvin dicsőn kezdett reformatiójának legnagyobb hibája az volt, hogy a kik ifjabb korokban magok is szabad eszméket hirdettek, később mindinkább letértek a meredeknek talált ösvényről. A klastromokban fejökbe vert régít nem feledhetve, újat nem igen tanultak s öreg korokban saját egyéni meggyőződésüket tekintették az evangeliumi igazság mértékéül. A katholicizmus biztosnak hitt közelében szerették volna a protestáns egyház sátorát felütni. A nyomokban indult szabad gondolkozóknak megálljt parancsoltak. Szellemök fogyatékos

világát az élesebben látókra is erővel rákötötték s a protestántizmusnak imént szabadon csapongó árját egy hegyi folyó szűk medrébe szorították.

Ezért merült ki a protestáns tudományosság Kálvin és Melanchthon kidőltevel s hanyatlott el a vallásújítás Luther halála után. Ezért volt oly égető szükség az unitarizmus gyors felléptére, mely a porba ejtett szabad vizsgálódást fölemelve s Luthernél és Kálvinnál dicsőbben alkalmazva, az emberi ész fényénél földerítette az evangelium nem értett vagy sokszorosán félremagyarázott homályát, megvilágította az ó-testamentum sötétes zúgait s az isteni és emberi méltóság legszentebb jogait egyaránt tiszteletben tartva, a reformatio új korszakát nyitotta meg, melyhez Dudich és Palaeologtól Brassaiig, Locke és Newtontól Channingig a nagy és nemes elmék legkiválóbbjai csatlakoztak s az értelmi felvilágosodásért szakadatlan küzdve, nem fáradt ki és nem lankadott el a legújabb időkig.

Imé, e Luthert és Kálvint felváltó, nem egyben tovább vivő, sokban helyreigazító új reformatióért nevezik az angolok az unitáriusokat a protestánsok protestánsainak.* E merész és magasba törő új irány a vak hit és szolga akarat porba borult rabi alázatosságával szemben a mindenható isteni ész fényes világát gyújtotta meg a hittudomány terén. A XVII-ik században megalapította az angol deismust, a XVIII-ikban a német rationalismust. Legújabbán Svájczból kiüzte Kálvin komor szellemét.** Hollandiában megtisztította és modernné tette a bigott orthodox felfogást, hol a tudós Scholten abbéli örömeiben, hogy az egyház bálványozott Krisztusának fénykoszorúja mögött megpillantotta az emberi Jézust, a hit birodalmának legnagyobb hősét, így kiáltott fel:

„Mikép a későbbi idők számára volt fentartva ujólag méltatni a középkor előtt ismeretlen görög művészetet és római jogot, úgy mi is dicsekszünk azzal, hogy először a XIX-ik század találta meg a történeti Krisztust úgy, mikép őt sem Athanasius, sem Luther nem ismerte; bárha

* They are the Protestants of Protestants. *John Orr*, Unitarianism in the present time. London. 1863. 259.

**j) „In the city of Geneva, out of 64,000 inhabitants, we learn that 40,000 are Unitarian“. Igy ír már 1563-ban *John Orr*. Unitarianism etc. 254. 255.

szedték is az ő szelleme gyümölcseit". (Lásd Prot. Tudományos Szemle 1870. 396.)

E dicsekvő örömmel szemben nekünk is van némi elismerésre jogunk. A pápaság által mélyen eltemetett történeti Krisztust a magyar unitarizmus már régen ezelőtt megtalálta. Dudich András, a XVI. század legnagyobb magyar tudósa, „Európa dísze“, mint kortársai nevezgették, Kálvin utódjának, Bezának, irt levelében a mi Dávid Ferenczünket és Blandratát a lengyel és olasz (Socini!) trinitáriusok fölé emelte s „szintén elismerte“, hogy ezek őt „mintegy ujjal mutatva“, vezették el az evangélium igaz értelmére

„Illi primi, quod sciam, illi inquam duo protestantissimi viri Blandrata et Davidis, Latinè editis hac de re libris, *Christum è sepulchro nobis eruerunt; in quod eum Patres illi vestri, et Pspismi conditores et architecti, detrusum atque oppressum, circumpositis satellitibus, detinebant*“. (*Sandii Bibliotheca Antitrinitariorum.* 62)

Kanyaró Ferencz.

(Vége a jövő számban.)

Isten.

Vannak oly emberek, kik Istent nem szeretik és nem félik: szaladjatok tőlek és kerüljétek őket, mert az ő szájokból átoknak lehellete jön ki. Szaladjatok az istentelentől, mert az ő lehellete halálos; de ne gyűlöljétek őt, mert kitudja, hátha Isten már megfordítá az ő szívét? Az az ember, ki egyenes lélekből mondja, nem hiszek, megcsalja magát. A lélekből, mélyen, annak fenekén van a hitnek gyökere, mely sohasem szárad el. A szó, mely az Istent megtagadja, megpergeli az ajkat, melyen át menyen, és a száj, mely kinyilik Isten káromlására, a pokolnak kapuja. Az istentelen egyedül van a világon. Minden teremtmények dicsérik az Istent, minden, a mi érez, áldja Őt, és minden, a mi gondolkodik, imádja Őt. A hajnalcsillag és az éjnek csillagai magasztalják Őt az ő titkos nyelveken. Felirta Ő háromszor szent nevét a kiterjesztett erősségre. Dicsőség Istennek a magasságban. Bé irta Ő szent nevét az embernek szívébe és a jó ember szeretettel őrzi azt, de a gonoszok kiakarják azt onnan törölni. Békesség e földön és az emberekhez jóakarát. A jónak és hívőnek álma édes és az ő halála még édesebb, mert tudja, hogy visszatér az ő atyjához. Valamint a szegény szántóvető odahagyja az ő földjét szürkületkor, kunyhójához ballag és leülvén ajtója elibe, elfelejti az ő fáradtságát és az égre tekint; így midőn eljő a nagy estve, reménnyel és örömmel telve siet a jó ember az ő atyjának házához és midőn a küszöbön ül, elfelejti a számkivetésnek munkáját az örökkévalóságnak szemlélésében. 1838.

Brassai.

Imádság.

Édes, jó Istenünk! Teljes pompában és dicsőségben ragyog az egész természet. Ez a te szent arczod mosolygása. Ez a te ujjad intése: örvendj egész föld az Istennek, zengj dicséretet nagy nevének!

Az egész természet a te kezed műve: egy fölséges templom, istenháza az, a melyben minden teremtményed téged magasztal. Itt zeng a legszebb hála-dal, itt susog a legmagasztosabb imádság.

Oh ég és föld ura! Ha az ember olyan érzéketlen, olyan kemény szívű volna, hogy nem nyitná föl ajakát a hálaadásra a föld pompáját és dicsőségét látva, nyisd ki szent egedet, és ha nem vagyunk méltók, hogy szelid galamb gyors szárnyain szálljon ránk, akkor küld hát villámmal, vagy napsugaraddal, de ne vond meg tőlünk az érző szívet, a világitó szent lelket, mert nincsen rútabb teremtmény mint a szív nélkül élő és a hitetlen ember. Ujtsd meg rajtunk az első pünköszt dicsőségét, töltsd meg lelkünket égő lánggal, hogy melegítsen föl minket és világot gerjessen másokra. Tégy apostolaivá önmagunknak a romladozó erkölcsnek és a lankadó hitnek, hogy így érezzük a pünköshti örömet testben és lélekben, egyenkint és együttesen, a természetben és a kézzel csinált templomokban. És kedelve kérünk hallgass meg Atyánk! Ámen.

Szent-Ábrahámi Mihály emlékezete.

Sirok lakóit költeném, hiába:

Csak alszanak jó anyjuk kebelén.
Fönn díszbe' áll a Hitszabadság fája,
Erős hajtások ifju gyökerén.
Felkölteném, hogy látva-lássanak
Hitünk égén mosolygó szép tavasz!

Jönnél Te is, ki álmodba szöve

Siratsz egy alva-járó századot,
A mely készült bevésni érczbe, kőbe:
A dicső kor szülötte már halott!
Majd rendezi a tort is széltibe
A szent szabadság temetésire.

Jönnél Te is, borongó homlokodra

Hadd hintené rá tiszta harmatát,
Látnád a szívünk kincscsel megrakodva,
S a Hitszabadság új csillagzatát,

Hol a sötétség átka veszt nyomot
S a magyar Párizs szentel templomot.

Jönnél . . . redőzött arczczal, elmerülve
A régi gondok súlya alatt,
Hogy kis hajód az örvényt elkerülje,
A mint a parti rév felé halad.
Készen a kar, ha tán vihar szakad,
Behúzni a vitorlaszárnyakat.

Jönnél, a mint borultan siratod
Hitednek elvett ékes templomát,
Nem látsz scholse már kelő napot,
Egyengeted a zsarnokkéz nyomát
Gyógyítani a sebzett sziveket
Az éjszakádat nappallá teszed.

Tanár vagy, író s pásztorbot kezdedben,
Hol senki sincs más: állasz egymagad.
Téssz, gyarapítsz s párod ritkítod egyben:
Tenálad összefoly tett, akarat
Sorokba bőven a magot veted —
Saját lelkednek mécsét égeted.

A mig sokat megejt erőszak, ármány,
Tebenned eszmék szép világa él,
A csörrenés a börtönajtó zárán
Tarlómezőkön zörrenő levél.
Szép könyveidben szárnyra kél a hit
És küzdve-élni, bízni megtanit.

A tudomány hajléka szent előtted,
Két édes testvér: templom, iskola.
Muzsáknak serge hol előre törtet,
Csapást vét ott a sorsnak ostora.
A tudományban nincsen meghalás,
Csak örökélet, új feltámadás.

Ott vagy Te honn még terhes munka mellett,
Virasztató gond, páros baj között,
Reményhajtások nyomain kezdednek —
Szivek virágos kertjét öntözöd.
Hol büszke más, alázatos vagy ott,
Csak tetteidben tündökölsz, ragyogsz.

Pásztorbotod crós kezedbe tartva,
Jönnél Te csak, hadd látnál új eget,
Szép homlokod tán földerülne rajta --
Tűznénk reá pár babérlevelet.
S jelölten hagyva nékünk sirodat,
Folytatnád újra álmodásodat.

Tarcsafalvi Albert.

A helyes ítélet elve vallásos dolgokban.

— Az Unitárius Közlöny részére írta Dr. Drummond Jakab a Manchester College igazgatója. —

Ha az ellentétes vélemények tusájában, a mely napjainkban oly nyomasztólag hat a kedélyre, végre is saját ítéletünkre kell támaszkodnunk, fődolog, hogy felfedezzük a helyes ítélet titkát, nehogy az előítélet hullámai tehetetlenül magukkal ragadjanak, vagy pedig lépre csaljon a legelső szemfényvesztő, a ki népszerűségével dicsekedik. Jézus mi joggal lépett fel korának beavatott és elfogadott elve ellen? Mi joggal válik ki bármely újító, hogy szemére lobbantsa a világnak hamis voltát? Nem vegyülhet-e az ily vállalatba vakbuzgóság, önámítás és szereplési viszketeg, melyek inkább rút önzésre, mint mennyei világosságra mutatnak?

Kivétel nélkül, úgy gondolkoznak a régi rendszer hivei, a midőn valamely újító életjelt ad magáról: önmaga mellett tesz tanúságot, mondják; tanúsága tehát érvénytelen, S az újító maga is méltán tétovázhat, elképpedve saját merészségén, a mint egyes egyedül érezi magát és jól teszi, ha megkérdezi önmagától, hogy vajjon a hívő lélek ősi világosságát követi-e, vagy csupán lidérczfényt. A vakbuzgó előtt, a kit az isteni küldetés szentsége soha meg nem remegtetett, a különlegesség kívánatos lehet; önbizalma értelmi erőiben, mint szintén másoknak megvető lenézése, saját véleményében elbizakodottá és önelégültté tehetik. De Istennek igaz küldötte érzi a magános gondolattal járó borongó fájalmát, a régi bölcsességben is észreveszi a dicsőség sugarát és rokonszenvért sohajt, a minek árába mégsem adja oda benső meggyőződését; és csak ha már érezte Istennek tetszését megnyugodni rajta és feltétlen önmegadásában az igazság képe ellenállhatatlan erővel megjelent előtte, harsan fel szava, mint a tárogatóé, vezetve felebarátait új eszmék és tettek birodalmába. Ime, ebben áll a különbség vakbuzgó és próféta között. Mindkettőjük vérmérséklete ugyanaz, egyformán kérlelhetlenek a meggyőződésben s mindkettőjükre

virradhat világ, a mely másoktól örökre rejtve marad. A vakbuzgó azonban enged önző igényeinek s megfélekedzik arról, hogy hacsak teljesen és állandóan alá nem rendeli magát a felsőbb akaratnak, fogalma sem lehet amaz akaratnak céljai felől; míg a próféta érzi, hogy csakis önmagának teljes mellőzése révén lehet Isten igéjének hamisítatlan szószólója, s addig nem is bízik saját itéletében, a míg őszinte tudatára nem ébredt annak, hogy ő nem a saját akaratát követi, hanem a mennyei Atyáét, a ki őt elbocsátotta.

Mindazáltal a vakbuzgók és próféták száma nem nagy: már most hasonló mértéket alkalmazhatunk-e a közönséges mindennapi emberek itéletére az igazság keresésében s vehetjük-e annak valami hasznát a jelenkor bonyodalmai között? E kérdésre igen könnyen megadhatjuk a feleletet, ha felemlítünk egy pár olyan körülményt, a melyek a hitnézetek alakulásában a tiszta és higgadt ítélet rovására vannak

Az önérdek, minden utógondolat nélkül is, eltérítheti az elmét a részrehajlatlanság örvényétől és illetéktelenül egy vagy más érv mellett vagy ellen hangolhatja azt. Jól tudjuk a mindennapi életből, hogy az emberek mennyire hajlandók egyes dolgokat olyan szíjben látni, a mint óhajtják, és néha mily hamar találnak okot véleményük megváltoztatására, a midőn az ahhoz való ragaszkodás áldozatba kerülne. A hívés — mint mondják — nem függ az akaratától, hanem szükségképpen a bizonyíték után indul. Való igaz; de a bizonyítékot saját előnyünkre is csavarhatjuk, ha azokat az okokat toljuk előtérbe, a melyek a várt eredményt támogatják, az ellenvetéseket pedig távol tartjuk. Mindaddig, a míg készek nem vagyunk követni, bármi áron is, az igazságnak szövegét, mitsem latolhatunk az igazság serpenyőiben s hasztalan arra hivatkozunk, hogy csak bizonyítékokra támaszkodtunk. Az óvatos Nicodemusokat, a kik titkos látogatással tisztelnek meg valamely újabb és nemesebb eszmét, társadalmi állásuk tartja vissza és könnyen belegyőződnék abba, hogy ők felette öregek az újjáteremtő lépés megtételére, a mi csak nevetségre és szemrehányásra adna alkalmat. Az ifjú, ki nemes hévvel ront valamely fenséges mozgalom támogatására, az emberiségnek bűnből és tévelygésből leendő kiszabadítása érdekében, és azután, belátva az áldozatot, melyet követel, csüggedten huzódik vissza az ő javaihoz, sebzett önszeretetét érvekké enyhíti, a melyek különben elég alaposak lennének, ha egyedül azokról volna szó. A polgári törvénykezés menete, a nemzetközi biráskodás létesítésére tett javaslatok nem azon a feltevésen alapulnak, mintha az emberek szándékosan igazságtalanok lennének, hanem azon a tapasztalaton,

hogy az emberek nem képesek az igazságot tisztán látni ott, a hol saját érdekeik is érintve vannak. Külső átalakulások az ily módon befolyásolt itéleten mitsem segítenek. Az igazság útja ugyan ma már sokkal simább, az igazság nem jár többé vérző lábbal s tövis koronával. Az országos üldöztetés eltöröltetett s a vaskalap divatja is kimenő félben van. De mégis annyira bele vagyunk keveredve a társadalmi viszonyok és harcias érdekek hálózatába, hogy a ki mindenkihez igazságos akar lenni, mindenkinek neheztelését magára vonhatja. Az igazság szózatára akárhány baráti viszonyról le kell mondanunk s a leggyöngédebb érzelmeket kell megsebezniünk, úgy, hogy ma is nyitjára lehet jöni ama régi mondásnak: „A ki apját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó én hozzám.“ Nincs miért pusztába vonulnunk a világ és annak csábjai elől, sőt inkább lelünkben felül kell emelkedniünk ezeken s testünket és javainkat Istennek rendelkezésére kell bocsátanunk, hogy helyes itéletünket megtarthassuk; és ha önmegadással kísértük az igazságnak komoly és méltóságteljes felvonulását, remélhetjük, hogy pályánk végeztével visszafordul és reánk tekint, és mi gyönyörködünk az ő orcájának szépségében.

Ismét a neveltetés, kivált a vallás terén, óriási befolyással van az emberiségre. A nagy többség ragaszkodik azokhoz a vallásos nézetekhez, a melyekben neveltetett, és a hitehagyott nevezet ugyan kellemetlenül hangzik. Mindezek a nézetek csak nem lehetnek igazak, és éppen a neveltetés tart vissza gyakran sokakat az igazságtól s bezárja szemüket a terjedő világosság előtt. Mindamellettt ebben több a jó, mint a rossz, mert ha az ősi tévelygés örökölhető, éppen így az ősi igazság is, és az avult ruhákba nem egyszer igazságos és megszivlelendő elvek lehetnek burkolva. Nem mindenki őrizheti meg a drága kincset, ha már a tokja összetört; a gyermekkori emlékekben is oly sok gyöngéd és szép vonás van, hogy szintugy óhajtjuk, hogy az ábrándok lassan suhanjanak tova és észrevétlenül adjanak helyet a férfikor magasabb gondolkozásmódjának. De ha tiszta megfigyelő tehetségre akarunk szert tenni és igazságtalanság nélkül itélni ellentétes gondolatmenetek között, első sorban is fel kell ismernünk saját hajlamunkat és a rokonszenv közlékeny voltánál fogva meg kell értenünk ama hitnézeteknek benső bajait, a melyekhez természet szerint vonzódást nem érzünk. Nemesak Saul szemeiről kelle a szokás pikkelyeinek lehullaniok, hogy észrevegye, miként az ősi hitnek dicsőségén túl van oly dicsőség, mely azt felülmúlja, és az a szellem, a melyet ő üldözött, valóban isteni. Nekünk is fel kell hagynunk a gyermekes dolgokkal és minden tiszteletlenség nélkül enged-

nünk kell, hogy az élénk, de korlátolt ifjui képzelet helyét magasabb megfigyelés és az embertermészetnek szorosabb vizsgálata foglalja el.

Ebben az átalakulásban pedig vigyáznunk kell, nehogy a régi helyett egyszerűen egy más újabb hajlam által befolyásoltassuk magunkat. Mikor az ember keserűen csalódva fellázad a régi hitnézet ellen, gyűlölondi azt, mit egykor szeretett s ritka gyönyörrel tárja fel, hogy mily gyarló és balga volt az, a mit atyái tiszteltek. De ezenközben oly igazságot is félredobhatnak, a mely ideiglenes méltóságától megfosztva, annál nagyszerűbbnek tűnnék fel; és a míg a régi áltáspont meghaladásával büszkélkedünk, meglehet, hogy csak régi észmetársulásoknak vagyunk álrozatai és képtelenek bebonyolítani oly dolgokat, a melyek korántsem a természet örök rendje szerint, hanem csak az emberi nevelődés esélyei által hozattak kapcsolatba. Ez a visszahatás annál veszedelmesebb, mivelhogy az őszinteség lépébe burkolódik és előre számít arra, hogy egy részrehajlatlan ember sem fogja visszautasítani következtetéseit, a melyek ön-maga előtt olyan világosak.

De az öntetszelgő őszinteség minden bizonnyal elveszti zamatát. Alázatosság az egyedüli talaj, a melyben valódi őszinteség terem; és mindaddig, a míg jámbor megalázkodással nem tekintünk fel a Végtelenhez s gondolatainkat és célunkat nem bizzuk a fensőbb akarat vezetésére, nem ítéelhetjük meg a „törpe rendszereket“, melyek „napjaik leáldoztával végkép elenyésznek“.

Látni való tehát, hogy nem a saját akaratunk, hanem az Isten akaratának követése által leend mindig kevesebb akadály a helyes ítéletnek s a lélek szabadon fogadhatja el a valóban döntő bizonyítékokat. S talán egy fokkal fennebb is merészkedhetünk. Ki merné ugyanis állítani, hogy soha semmi önzés nem tolakodik közbe és nem homályosítja el az ítéletet? Nincs kizárva, hogy ha akaratunkat, szívünk teljes hódolatával, alája rendeltük Istennek, vallásos dolgokban legalább, elménk tiszta tükörévé válhatik az ő igazságának s meg vagyok győződve, hogy létezik a lélek-nemességnek oly eszménye, a mely előtt a legfőbb szellemi lét kinyilatkoztatja magát, már a mennyiben emberi sejtelem megfoghatja e véghetetlen tárgyakat. De egész más a mi kelyzetünk: a mennyei sugár a föld gözkörén keresztül árad reánk, megjelölve a világosság forrását és az irányt, a melyben haladnunk kell, de néha minden kivehető alak nélkül, néha pedig eltorzítva és elhomályosítva az átvonuló fellegek által. Alsóbb rendű tárgyakra, a hol az igazságot csak az ismeretek lassu felhalmozásával lehet elérni, ezt a gondolatot

alkalmazni nem lehet s meg kell elégednünk azzal, hogy önző hajlamoktól szabadon megőrizzük értelmi erőnket és csak esz-
közöknek tekintjük magunkat, a midőn azokat zavarba nem
hozható egyszerűséggel megfelelő céljaik felé irányítjuk. Vilá-
gosságért könyörögve, aligha szabadulnánk meg a kitartó mun-
kásság fáradaimaitól s csodálatos módon nehezen juthatnánk
ismeretünkhöz; annyit azonban mégis elérhetünk, hogy az alá-
zatosság, rokonszenv és őszinteség, mint védangyalok kísérni
fognak bennünket, hogy valamiképpen az önámítás fertőjébe ne
tévedjünk De nem akadunk-e minden pártban tiszta és szende
lelkekre s nem kell-e e szerint elismernünk, hogy sokan sová-
rognak világosság után, de hasztalan, és az igazság elrejtöz-
ködik a legszentebb arczatok elöl is? Nem éppen; mert a meg-
egyezés alapjában véve sokkal nagyobb, mint a hogy az a fel-
színen látszik. Véges értelmünknel fogva az igazságot csak a
tünékeny gondolat és ismeret lepleiben remélhetjük; de bármi
alakban is, hasznára van az istenes életnek és a tiszta szívűek
útján oly szavakat közöl, a melyek minden ósdi nyelvezet mel-
lett is, örök viszhangot ébresztenek a fenkölt lelkekben. Lehet
valamely ítélet igaz, de mégsem csalhatatlan; és mi, minden
térén, mindannyian felismerjük azokat, a kikben bizhatunk, a
kiknek célja nemes, menten minden önhaszonleséstől. Ezek
azok, a kik állandóan tágitják a tudomány határait és a lelki
életet magasabb színvonalra emelik; és ha mi is ezeket követ-
nők s nem a saját akaratumkat, hanem Annak akaratumat keres-
nők, nem mondom, hogy ki leend zárva a tévedés, de annyi
bizonyos, hogy mindinkább meg leszünk mentve a hevenyészett,
kihívó, részrehajló és kiméletlen ítéletektől s a földi pártok
lázak kiabálásain és küszködésein felül ama meghitt mennyország
felé emelkedünk, holott az igazság lakozott, lakozik örökkön
örökké.

Józan Miklós.

Népiskolai hitoktatásunk kérdéséhez.

Minő szép, kellemes, lélekemelő, midőn halljuk az égnek
dalos madarait dallani, s ha jól megfigyeljük, bizonyos versen-
gést veszünk észre közöttük, de mily néma és elhagyott a lég,
midőn elhalnak, elnémulnak.

Ilyen dalosoknak véltem gondolni az „Unitáris Közlöny“
múlt év azon számait, melyekben fentti cím alatt cikkek je-
lentek meg, de elhallgattak e dalok, elnémultak az ajkak, roz-
sás lett a toll.*

* Ugy látszik, hogy csak az idő nem kedvezett.

Szerk.

Most azt kérdem, mimódon, illetve hogyan vélekednek az intéző körök? talán minden rendben van? tán már befejeztetett e téren a vita? kétlem, nagyon kétlem, mert egy ilyen nagy és fontos kérdésnek eldöntésére nem elég alap az eddig megjelent cikkek tartalma.

Én részemről, nemhogy a mások által irt cikkek tartalmával meg lennék elégedve e téren, de még a magaméval sem vagyok.

Ugy hiszem, fölösleges munka megbírálnom jelen cikkemben a megjelent cikkeket, elég lesz most magaméban keresni a hibát; mert ezen hiba, a mit kaptam, elég fontos arra, hogy kiigazítsam, s azt hiszem, mindnyájan hibának tekinthetik azt, hogy Egyházunk történelmét nem vettem fel a hittan tantárgyai közé.

Most azonban az a kérdés, melyik osztályba lehetne felvenni, bizony jól meg kell gondolni, de nehogy azon tévhitben legyünk, hogy nem lehet ezt sehol felvenni, dehogyan nem, mindennek meg kell legyen a maga helye úgy a közéletben, mint a szellem világában.

Igaz ugyan, hogy egyik e téren író úgy vélekedett, hogy három éven át elég egy tankönyv a gyermekeknek, nem az! hisz ott a népiskolában, melynek növendégeit sokan oly gyarlóknak tartják, ott is van ész, csak szorgalom, munka és kiatartás kell legyen mind a tanító, mind növendék között, hisz oly hosszú egy év, oly sokat lehet tanítani egy év alatt, ha . . . ha tanítunk.

Én azt állítom, hogy a népiskola képes és elég erős arra, hogy e tantárgyat is felölelje, s a ki azt mondaná, hogy lehetetlen, az nem a gyermek gyengeségét, nem az egyház felvirágzását akarja, hanem saját kényelmét fogná tekintetbe venni.

E tantárgy az ismétlő népiskola egyik osztályában sem vehető fel mint rendes tantárgy, itt már minttanult tárgy kell előforduljon, hanem a mindennapi iskola 5-ik osztályában kellene felvenni, még pedig azért, mert a 4-ik osztályban a növendékek szintén történeteket, az úgynevezett „szenttörténeteket“ tanulják s ennek folytatása kétségkívül az „Egyház története“ kell legyen, nehogy valaki azt gondolja, hogy a történet mint befejező rész kellene jöjjön a hittannál. Korántsem, a népiskola nem felső iskola, nem egyetem. A róm. kath. egyház vajjon miért tanítja egyháza történetét már a 3-ik, 4-ik osztályban, azért, hogy jobban lekösse a gyermek figyelmét, azért, hogy szemlélhesse Istennek hatalmát, így tehát a hittannál a legjobb szemléltetési és öntudatra hozó eszköz a bibliai tör-

ténet s az egyház története; ha valaki el akarná ezt vitatni velem, szívesen rendelkezésére állok, de nem a magam, hanem egyházam javáért.

Most a két éven át történetet tanult növendék könnyebben felfogja az elvont hitelveket, hisz a míg azon történeteket tanulja, már is tud valamit Istenről és annak sokoldalú munkáságáról. Vegyünk fel pl. egy akármelyik reál tárgyat, a tétel elvonatása előtt mindeniknél szemléltetni kell s ha a szemléltetés megvan, mily könnyű a tétel elvonatása, így van ez a hittannál is, vagy legalább így kellene legyen. Hiába vessük be a gyermek eszébe azt, hogy Isten milyen nagy, milyen jó, ha nem bizonyítjuk neki tényekkel. Tanítsunk tehát a 4-ik és 5-ik osztályban történetet, mert így a bizonyítékok már előre a gyermeknél készen vannak.

A 6-ik osztályban jöjjön tehát a vallás, illetve a „Ferencz József unitárius káté“, de csakis a hittani rész, A keresztyén anyaszentegyházig; az elmaradott rész tenné pedig az ismétlődő iskola 3-ik osztályának anyagát az előző rész rövid ismételtetésével együtt.

Egyebekben újabban magamévá teszem az „Unitár. Közlöny“ 1898. évi 6-ik számában megjelent cikkem tartalmát.

Ha szabad lesz, „jabban felhozom azt, nehogy azt gondolja valaki, hogy ilyeténképpen túlterhelés lenne a hittan tanításánál, csak persze alkalmas tankönyvek kellene, mert eddig is nem annyira a hitoktatásnál, hanem a tankönyveknél volt a hiba.

Felkérem tehát az intéző köröket, nyisson pályázatot az 1-ső és 2-ik osztálynak való módszeres vezérkönyvre, 4-ik és 5-ik osztályokban való tankönyvre, ezeknek megbizálásánál vegyen részt két központi lelkész, három tanár, öt vidéki lelkész és öt vidéki tanító, így azt hiszem lenne valami eredménye az ügyis sok ideig hallgatott czélszerű hitoktatásnak.*

És most cikkem végéhez érve, kérem az e tárgyban dallani akarókat, ne késsenek, mert mindeu percz késő, egyen-gessék az Úrnak útait, hisz ez kedves foglalkozás, sőt mi több, szent kötelesség! Arra kell törekedni, hogy minél értelmesebb, Istenfélő, igaz és hű emberekből álljon a mi ügyis kicsiny anyaszentegyházunk.

Buzaháza, 1899. jan. 15

Szentmártoni Balint, néptanító.

---

* Irónak szives figyelmébe ajánljuk a sok szakácsról szóló közmondást.
Szerk.

A jövő életben való hit alapja.

Angolból **Fazakas Lajos.**

(Vége.)

Akár arra a magas elhívásra gondolok, a melyre az ember teremtett, akár azokra az értékes alkatrészekre, melyek az ő teremtésekor létrejöttek, mindenekfelett azokra a fényes tehetségekre és erőkre, a melyekkel ő fel van ruházva; mindinkább arról győződöm meg, hogy az embernek nagyobbnek kell lennie, egy természeti tüneménynél. A ki azt mondja, hogy az ember csak egy tünemény, azt is mondja, hogy nincs bölcs Isten, hogy a világegyetem központjában levő erő hasonlithatatlanabb és észszerűtlenebb, mint maga az emberé.

Érdekes lesz megjegyezni, egy oly gondos és tudományos gondolkozónak, mint a milyen Fiske János, az észszerűség e módjáról adott felfogását, a mely a fejlődés tanát teljesen megvilágosítja. Fiske az ő ügyes s nagyon világos könyvében „Az ember rendeltetése eredetének megvilágosításában“, nyomozza az egész fejlődési menetet az izzó tömegtől kezdve az emberig. A végeredmény ez:

„Mennél tökéletesebben megértjük a fejlődésnek azt a folyamatát, a melyen a tárgyak átjöttek, hogy azokká legyenek, a mik valóban: annál inkább kell éreznünk, hogy tagadni az emberben levő szellemi elem örökkétartó állhatatosságát annyi, mint megrabolni jelentőségének egész menetét. Az az állandó értelmi összeütközés felé vezet minket s én nem látom, hogy valaki állított volna, vagy valaha állithatna olyan okoskodást, mely a mi felfogásunkra nézve oly borzasztó olternetiva lenne

„Mert én részemről hiszek a lélek halhatatlanságában, mint az Isten munkája észszerűségének legfőbb tényében.“

„Én nem látok legyőzhetetlen nehézséget abban a megjegyzésben, hogy az emberiség fejlődésének időszakában, ez isteni szikra elégséges tömörülést és szilárdságot nyerhetett arra nézve, hogy az anyagi alakok törékenységét túlélje és örökké tartson. Ilyen megkoronázott csoda nem tűnik fel előttem egyébként, mintegy műre nézve teremtett alkalmas égaljnak, a mely végtelenül szép és csodálatos volt minden ezernyi ezer ágában.“

Mr. Fiske hiszen a lélek halhatatlanságában, „mint az Isten munkája észszerűségében való hit legfőbb tényében.“ Alapíthatjuk-e a hitnézetet ennél biztosabb alapra?

Ha a természet az emberben találja meg halálát, s az ember vége füst és pára, hol a természet észszerűsége?

Ha az Isten előre vitte fejlődési processusát minden koron keresztül, emelvén azt fölebb s mindig fölebb magasabb czélokra, mindig nemesebb és nemesebb eredményeket hozván ki abból, mig végre, mint az egésznek megkoronázott művét egy öntudatos értelmet találunk, mint az emberé, mely képes megérteni e csodálatos s csaknem az örökkévalóságig tartó processust, s képes megismerni s társalogni a Teremtővel magával s aztán — minthogy az eredménye és vége mindennek megjön — ha a teremtésnek e koronája, a korok és világok e legfőbb virága, saját természetének e gyermeke csak arra való, hogy a létből kitöröltessék s többé ne legyen; nem állandó értelmi összeüt-közésre vezet-e ez minket?

Megvallom, nem érthetem, hogyan jöhetnek; gondolkozó emberek, különösen azok, a kik hisznek; mert azok közül jönnek legtöbben — a kik hisznek a fejlődésben -- más eredményre, mint Mr. Fiskéé.

Ezért én legalább egyedül úgy találom, kénytelen vagyok ezt mondani vele: „Hiszek a lélek halhatatlanságában, mint az Isten munkája észszerűségében való hit legfőbb tényében.“

Nem értem, hogyan lehet tisztább valami, mint az emberi élet, a melyről pedig azt látjuk, hogy az e világban nem tökéletes. Ez a tökélytelenség semmit sem jelent?

Jertek velem egy madár fészkéhez. Vegyünk fel egy tojást, mely közel van költési processusához, mit látunk? Találunk részben alakult szemeket, lábakat és szárnyakat. De miért? Mi szolgálatot tehet egy héjban levő madárkának egy ilyen szervezet? Azok jóslásai egy időnek, midőn ő kiszabadul héjából, s az ő laka a világosságban lesz, a széles földön, a szabad levegőben.

Az emberi lélek tehetségei, melyek a véget fitymálják, s az ő gondolatai, melyek az örökkévalóság telé törekeshetnek, nem találóbb professiói-e egy nagyobb életnek?

Jertek velem egy festő dolgozó szobájába. Találunk állványain festményeket a haladás különböző fokaiban; itt az egyik félig van meg, itt a másik annyira haladott, hogy szépségének jelentőségéből sok látszik már; itt a harmadik, melyet még csak most kezdett meg. Miféle következtetést vonhatunk le mindebből egyebet, mint azt, hogy a processus, mely annyira haladott, még tovább s hogy a festményekkel be fogja fejezni a művész jó idejében?

Vagy a helyett, hogy egy művész dolgozó szobájába

mennénk, tegyük fel, hogy gyorsan fejlődő városok egyikének növekedő részébe megyünk, s megkezdve találunk nagy sokaságu épületet. Mindenfelől kő, téglá, mész és fa. Itt üregek készítve a pinczéknek. Amott alapokat raknak le, némelyik kicsiny, mint az egyes házaké; némelyik nagy és massiv, mint a nagy áruházaké. Itt falak, melyek emelkedő félben vannak, amott mások, melyek már félig be vannak végezve. S így mindenütt előkészület és kezdet, de sehol teljesség. Hihetjük-e, hogy mindez bevégzett dolog? Elhithetjük-e, hogy ezek semmi egyébire nincsenek szánva? Nem; mi azt magyarázhatjuk, hogy a mit látunk, az csak arra a hitre vezet, hogy valaminek még jöni kell. Ezek az alapok és részben fölépített falak: proficiák.

S most térjünk az emberhez. Mit látunk itt? Tökélytelenséget mindenütt, tökéletességet sehol. A mint dr. Hedge erősen — de senki sem tudná elég erősen — mondja: „Mindenütt nagy erőket s kicsiny véghezvitelt, nagy feladatokat s kicsiny eredményeket látunk; eszméket, a melyek behatolnak az örökkévalóságba s életet, mely egy kevés ideig él, aztán semmivé lészen.“

Nem azért él-e bárki is, hogy az ő legfőbb célját teljesítse? Melyik pályafutó oly tökéletes, hogy megértse mindazt, a mire e világban szüksége van? Mindnyájan tökéletlen győzelemmel térünk az élet harcából vissza. A hadjárat nincs bevégezve, midőn a sátrakat felszedjük. A tanulónak még megoldatlan feladatai vannak, melyeken dolgozik. A bölcsész arra van hivatva, hogy tapasztalatai közepette ne álljon meg, hogy tökéletesítse azokat. A philantrop el van foglalva reform terveivel, melyekkel új erőt ad az emberi életnek.

Martineau több, mint nyolczvan éves korában, közel állván egy bámulatos tökélyvel teljes pálya bezárásához, kinyilvánítja: „Terveimnek mily kis részét voltam képes kivinni! E földön az élet, még a legtökéletesebb is csak töredék.“

Newton Izsák, egy élet végén, melyben több tudományt szerzett, mint a modern idők bármelyikének legfőbbje, egy gyermekhez hasonlítja magát, a ki csupán néhány kavicsot szedett fel a tengerparton, de a roppant nagy oceánt nem ismeri.

Hugó Victor öreg korában kijelenti: „Egy félszázadon irtam eszméimet prózában és versben. A történelmet, a bölcsészetet, drámát, románczot, hagyományt, satyrát, ódát és dalt, mind megpróbáltam. De érzem, hogy nem mondtam ezredrészét annak, a mi bennem van.“

Nos, mi a megfejtése mindezen különös, sötét talányoknak, az emberi élet tökélytelenségének sőt a legteljesebb földi pályá

hiányainak? Ha az ember e földön, léte kezdetén van, minden világos. Ha pedig a végén, akkor minden éjjeli sötétségben van. A míg én legalább oly bölcsészetet láthatok, mely oly világosságot ad, mint a Hugóé, a ki befejezte azt a mondatot, a melyet én fennebb tőle mondtam, ezen hozzáadással: „Mikor napi munkámat elvégeztem, de nem mondhatom, hogy életemet bevégeztem. Az én napi munkám újból megkezdődik a legközelebbi reggel. A sir nem egy zsák-utczácska, az átjáró hely. Bezárom szürkületkor, hogy megnyiljék hajnalban s hiszek a halhatatlanságban.

Ezért tehát, ezért az egyért, megnyugszom; megnyugszom s nagy örömet s békét találok. Én nem kételkedhetem a természet józanságában. Nem kételkedhetem az Isten okosságában s igazságában. Hiszen éppen úgy kételkedhetném a nap holnapi fölkelésében is. Sokkal nagyobb bizalmat érzek Istenben, mint magamban, vagy bármi létező egyébben. Mért félnék tehát, hogy ő megcsalja világát, vagy hogy kiejti gyermekeit kezeiből? A teremtésnek az az isteni munkája valami nagyot és értékest jelent. De akkor az ember biztos és biztos örökre, mert Isten nem szeretheti alsóbb teremtményeit, hogy ne szeretné a mindenek között legfőbbet. Ha ő hűséges a hidrogén egy atomához, a mely a napban uszik, vagy a világosság legkisebb hullámához, mely a távoli Uranusban tör ki, biztos vagyok, hogy nem lehet hűtlen hozzám, gyermekéhez. Emerson írja: „Minden, a mit láttam, arra tanít engem, hogy bizzam a Teremtőben mindazért, a mit nem láttam “

Igy tehát én egyszerűen nem hihetem, hogy a halál mindent bevégez, az emberre nézve: Kénytelen vagyok hinni a halhatatlanságban. Ezt a hitemet megerősíti az, hogy van hitem Istenben, a dolgok nagy rendjének észszerűségében, az emberi lélekben, az emberben, kinék pályája oly kibeszélhetlen lehetőségekkel és ígéretekkel kezdődik, hogy bizonytalanságra van rendelve, mint a mit a földi élet tenyérnyi szélessége megenged. A mindenek teremtője nem azért teremtett, nem azért ruházott föl értelemmel s minden más tehetségekkel, nem azért teremtett saját képére, hogy elvesztünk megengedje.

Gyászbeszéd

Hajós Jánosnak, a D F E elnökének sirjánál. Boros György titkár.

Még csak egy-két perczig ne vigyétek innen! Hiszen mily szép, mily viruló minden itt a természetben!

Ki ütötte ide ezt a nagy mély sebet a földnek keblére? Ki vágyik a hideg göröngyök körébe, a virágok mellől?

Nem válaszol senki, csak egy-egy mély sóhaj s a néma zokogás!

Ez a koporsó itt szomoruan borul a fölrakott hantra, nehéz nagy terhével mintha lesietne!

Az ércznek nincs szive, a kalottnak szeme örökre lezárva! Ezekről az élet virulhat bármi mód', de az, ki a *virágot keresi*, a *szépet* bámulja, a *jót* megbecsüli, az nincsen meghalva, az nem élettelen!

Hajós János, a kit mindnyájan ismertünk, a kinek jó szívét éreztük dobogni, a kinek kész lelke a munkát kereste, a kinek két keze rosszat nem tett soha — ő nincsen meghalva!

Hajós János, a ki a magyar nemzetért mindig ifjan érzett: akkor is, a mikor a múzsák dalait koszoruba fonta; akkor is, a mikor kardot rántott és lett a nemzetnek öre; akkor is, a mikor a mivelődésnek zászlóját bontotta; akkor is, a mikor egyháza hajóját révparthoz vezette fönn a fővárosban — nem halt meg a testtel, nincsen e koporsó ércz ölébe zárva!

Hajós János, a ki egy csodás férfinak, híres Brassainak örökébe lépett: a romlott erkölcsnek tisztogatására, a nemes érzésnek melengetésére, a vallás tüzének fölélesztésére: egész szívét tudta áldozatul adni s apostolként szólott mind az emberekhez — szól most is és szóland hosszú idők rendjén, mert a tiszta érzés és a jó gondolat, mint az életcsira előbb, avagy később élőfává léssen és gyümölcsöt terem.

A Dávid Ferencz Egylet, melyet legutolszor ölelt dobbogó keblére, dicsőíteni fogja nevét és emlékét áldja, mert ő a czélt nemcsak helyeselte, hanem élőszóval, munkás kézzel és példány-szerű áldozattal vitte jó előre. Apró részletekig gondos, a messze jövőbe belátó, a nap munkájában részes volt buzgón, kitarással és lelkesedéssel.

A jótékonytság, a hasznosság, az emberszeretet, a munka, a szép mindig otthon találta őt és táplálta szívét.

A mig virul tavasz, a mig szép lesz a virág enyhe a lomb, édes a szülői csók, boldogító a gyermeki mosoly, addig Hajós szive nem hal meg, mert lesz miből táplálkozzék köztünk.

Tavasznak nézte az életet és szerette azt.

A 80-ik tavasszal búcsuzik el attól.

Méltó ez is hozzá!

Kezének utolsó melegét jó leánya homlokára tette.

Ajkán az utolsó megérthető sóhaj a legszebbik szó volt:

szeretlek!

Ez volt a végbúcsuja mindenkitől és az élettől is. Ő sze-

retett szivből. Szerette gyermekeit, unokáit, az embereket, a haladást, minden jót és szépet és most bizonynal boldog attól a szeretettől, a mely sirja körül ily nagy részvétben nyilvánul.

Légy boldog! Pihenj csöndesen!
Isten veled! Jó éjszakát!

Emléket az agyagfalvi réten!

Felhivás adakozásra.*

A székely nép Rákosmezeje: ez az anyagfalvi rét A végtelen rónasághoz képest egy kis szögelet, de nekünk, székelyeknek egy egész ország: itt ültek, itt hoztak törvényt őseink; itt vitatták meg a székely nép ősi alkotmányát öreg elmével; innét indultak hadba Attila unokái, mikor fekete felleg boritá a hadak utját; mikor hegyek és völgyek felett végig szárnyalt a költő riadója: Talpra magyar!

Forgassátok a történelem lapjait s elég ha megállapodtok két helyen, hogy velünk együtt valljátok: az agyagfalvi rét a székely nép Rákosmezeje. Úgy tetszik nekünk, mintha fölkelnének mohosult sirjaikból törvényt hozó őseink, látjuk őket egyenként: arcukon nemes büszkeségnek, szabad voltuk erős tudatának fénye ragyog. És megindult szívvél olvassuk az 1806-ban kelt „agyagfalvi konstitucziót“, melyet e réten alkotának őseink „a pártütők és hívségtelenek aránt“. Megindult szívvél, jóleső büszkeséggel olvassuk, hogy abban az időben, midőn országszerte pártütés zavarja meg a lelkeket, im, a székelység színe-java összegyül az agyagfalvi réten: eltörlendő a „külömbféle egyenetlenségeket és hitvány szokásokat; hogy az ő tisztán látó elméjökben világosan megjelenék: a békességnek ellenkezője, az irigység és az egyenességnek ellensége, a kevélység — minden nagy országokat elpusztitanak és az előbbeni állapottyokban megrontanak“. És alkotának szigoru törvényt a pártütők, a haza és a koronás király ellen hívségtelenségben találtatottak ellen. Ha tisztséget visel a pártütő, vesztse tisztjét s számkivettessék; ha közember: számkivettetés légyen ennek is a büntetése, minden java elprédáltassák s kegyelmet a fejedelmen kívül senki se adhasson, hanem csak az egész székelység.

Im, ilyen egy szabad, a szabadságra érett nép törvény-

* Ezt a felhivást szószerint és egészen magunkévá tesszük, s szívére kötjük minden olvasónknak, minden unitáriusnak a kiknek tulnyomó többsége szintén székely. A ki az agyagfalvi rét emlékére ad, a maga dicsőségét örökíti meg.
Szerk.

alkotása: bölcs és szigorú. Szabadsága nem fajul szabadossággá s haza és koronás király iránt való hűségben egybeforr minden szív!

Az agyagfalvi emlék állítására alakult bizottság erős hittel hiszi, hogy első sorban maga a székelység siet leróni a hazafias kegyelet adóját, de meghallja s meghallgatja a nagy magyar közönség is kérő szavunkat.

Hisszük erős hittel, hogy a Székelyföld papjai, tanítói s általában a népvezetői minden ünnepi alkalmat megragadnak s adakozásra buzdítják a népet. Erre a célra a legszegényebbek is lesz egy fillérje.

És hisszük erős hittel, hogy e célra minden székelyföldi ujság megtalálja az utat olvasói szívéhez s örömmel nyitja meg hasábjait az adakozásoknak.

Az ősök emlékének ápolása, kegyeletes tisztelete több a kötelességnél: nemzeti erény ez s jövődjének sirját ássa az a nép, melynek szívéből ez az erény kihalt. Multnak és jövődönök egyaránt szól az agyagfalvi emlék. Hadd álljon és hirdesse a székely név dicsőségét a multban, nagy nemzeti elhivatását a jövődönben, örökkön-örökké!

Hasznos tudnivalók.

Vérző sebeknél a vérfolyást pókháló-szövettel csillapítani régi, de rossz szokás, mert könnyen fertőzést s veszélyes sebeket okozhat, vagy vérmérgezést is idézhet elő. Egy kevés vaschlorid-vatta és kárbolviz minden háztartásban készletben kellene legyen.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI MOZGALMAK.

Boldog püükösti ünnepet kívánunk olvasóinknak!

Tanügyi hírek. A közokt. miniszter az orsz. tanítói és felekezeti orsz. tanári nyugdíjtörvények végrehajtása céljából szervezett bizottságba dr. Gömöröy Oszkár miniszteri tanácsost elnökül, Klauzál Gábor keb. miniszteri osztálytanácsost előadóul, Gabrovitz Ede pénzügyministeri osztálytanácsost, mint a pénzügyministerium bizottsági képviselőjét és Karny Ferencz keb. szám. tanácsost bizottsági tagokul újabb egy év tartalmára, ez évi május hó 1-től kezdődő hatálylyal kinevezte, ezen bizottságnak a felekezeti orsz. tanári nyugdíjtörvény végrehajtása céljából tartandó üléseihez: Vámosy Mihály ev. ref. főgymnasium nyug. igazgatót, az orsz. tanítói nyugdíjtörvény végrehajtása céljából

tartandó üléseihez pedig *Somlyai Józsefet*, a székesfővárosi Mayerfele fiárvaház igazgatóját kinevezte Az állandó bizottság jegyzője dr. *Makay Béla* keb. miniszteri titkár. *Orbók Mór* kolozsvári fiképezdei igazgatót a fograsi állami polg. fiu- és leányiskolához főkép a matematikai oktatás megfigyelésére kiküldi.

Székely kapu Kolozsvárt. A kolozsvári egyetem fűvész-kertjének a kapuját nem rég állították fel. Ez a kapu Siklody István brassói közép-faipariskolai tanár terve szerint készült, s remek mintája az eredeti székely stílusú kapunak. Galambducos, hatalmas szálfából faragott s eredeti díszítésekkel cifrázott kapu ez, mely első pillanatra megragadja a szemlélő figyelmét.

— *Gálffy Kálmán* legifjabb egyházköri gondnok — mint arról az egyházközből értesítenek igen üdvös módon gyakorolja gondnoki tisztjét. Az egyházközségeket személyesen meglátogatja. Az épületeket, gazdálkodást, vagyonkezelést megvizsgálja. Vasárnapként az egyházközségekbe az istentiszteletre elmegy feleségével együtt. Nagyon helyesen fogja föl gondnoki szép földadatát. Üdvözöljük. Azt hisszük, az ilyen föllépés nemcsak anyagi, hanem erkölcsi haszonnal is jár egyházainknak.

— *Esküvő* Kozma Ferencz Kolozs megye kir. tanfelügyelőjének derék fia Dr. Kozma László május 6-án lépett házassági frigyre Szathmáry Elek kolozsvári ékszerész bájos leányával Rózával, a ki nem rég tért át a róm. kath. egyházból az unitáriusba. Miután az anyakönyvvezetőnél a hivatalos teendőket elvégezték, az unitárius templomba mentek, hol roppant nagy közönség várta, hogy áldást kívánjon nekik és meghallgassa Ferencz József unitárius püspök szép és nagyszabású eskető beszédét. A násznagyit tisztet Benkő Mihály bankigazgató és Somogyi Albert héjasfalvi földbirtokos végezték. A szép frigyén legyen Isten áldása és az emberek öröme!

— »*Egyházi ébredésünk jelei*« czim alatt a Prot. E. és Isk. lap az ev. ref. egyház ébredése jelének tekinti, hogy a tollforgató világi elem kezdi fölhasználni a sajtót az egyházi bajok orvoslására; ilyennek mondja a protestáns nők egyházi felbuzdulását. E jelekből azt a következtetést vonja le, hogy a lelkesítő kar nagyobb része is erélyesen egyházi tevékenységre kezd buzdulni. Így végezi: Ha egy szívvel, lélekkel mindnyájan munkához fogunk, akkor mindennütt meglátnak az ébredés jelei, a haladás, az egyházi föllendülés nyomai. A hitbuzgóság munkája még soha meddő nem maradt!

— *Az új testamentum revizióját* is munkába fogják venni a Szász Károly püspök vezetése alatt a két prot. egyház exeketái.

— *Az alsó-benczedi leányegyházban* igen szép jel mutatja azt, hogy van cselekvő hit. — Ugyanis id. Pap Zsigmondné másodszer férjesült László Zsuzsánna 50 frtos kegyes adományával harangalapöt létesített s férje id. Pap Zsigmond azt a nyilatkozatot tette, hogy ezen alaphoz ő is még ezen év folytában 50 frttal fog járulni boldogult első neje Balázs Zsuzsánna emlékére. Legyen kedves ez áldozat Isten előtt. Az adakozókhöz e helyen is legmelegebb köszönetünket nyilvánítjuk Alsó-Benczed, 1899. május 11. Győrfi Ferencz lelkész. Pap Sámuelon gondnok.

— *Kegyes adományok* Maroskörben. (Vége) Ny.-Szentmárton-Csikfalván: Szabó Sándorné Lőrinczi Zsuzsánna ünnepi alkalmakra urvacsorai kenyeret 6 frt. Id. László János karácsonra urvacsorai bort 2 frt. Vadabban: Szász András, Nagy Mihály és Kis F. István egy-egy alkalomra urvacsorai kenyeret 2 frt 10 kr. Nagy S. Jánosné egy alkalomra

urvacsorai kenyeret és bort 2 frt. Iszlóban: Kozma József templomi használatra számtáblát 1 frt. Bedő Dénes tanár ur ünnepekre urvacsorai kenyeret és bort 5 frt. Kaálban: A nők adakozásából két gyászlobogó készítettett 23 frt. Urvacsorai kenyeret és bort két alkalomra Nagy Gábor ur 4 frt. Ugyanazokat egy-egy alkalomra Fabián István ur és Mátyás Ferencz gondnok 4 frt. Iklandon: Filep Domokos és neje Boros Zsuzsánna a 4 ünnepre urvacsorai kenyeret és bort 6 frt. Mező-Szabédon: Rédiger Géza lelkész afia és neje Nagy Amália a négy ünnepre urvacsorai kenyeret és bort 10 frt. M.-Vásárhelyt: Csongvay Lajos felügyelő-gondnok ur és neje Hajós Róza ónagysága a négy ünnepre urvacsorai kenyeret és bort 4 frt. A marosvásárhelyi takarékpénztár és részvénytársaság ez évben is 20 frtot. Összesen 145 frt 90 kr. — Maros-Vásárhelyt 1899. február 10-én. Kelemen Albert, esperes.

— A „Brassai siremlékre“ adakoztak: (2-ik közlemény) Ferencz József tud. egyetem mathem. és term. tud. kara 55 frt. Sebes Pál nyug. posta főigazgató Budapest 40 frt 50 kr. Varga Dénes Torda 40 frt 14 kr. Hermann Ottó Budapest 32 frt. Zorkóczy Samu Pozsony 30 frt. Nagy Lajos N.-Enyed 25 frt 80 kr. Kisgyörgy Sándor Vargyas 25 frt 10 kr. Betegh Miklós Torda 25 frt. Krikkayné B. E. Szeged 22 frt 73 kr. Dr. Wachsmann Ede Bethlen 22 frt 50 kr. Szvacsina Géza Kolozsvár 20 frt. Áll. tanítóképző Pozsony 16 frt 25 kr. Kuncz Kornél Gy.-Szt.-Miklós 11 frt 30 kr. Dr. Úrmössy Gyula Budapest 11 frt. Áll. felső leányiskola Kassa 10 frt 7 kr. Bányászakadémia Selmeczb. 10 frt. Pivár János, Gyula 10 frt. Róm. kath. főgymnasium Kolozsvár 9 frt 50 kr. Arányi Antal Igló 8 frt 50 kr. Pap Lajos S.-Szt.-György 6 frt. Antal János Brassó 5 frt 10 kr. VIII. ker. polg. fiúiskola Budapest, polg. leányiskola Győr, Téglás Gábor Déva és a mezőtúri ev. ref. főgymnasium 5—5 frt. Polg. leányiskola Losonc 4 frt 60 kr. Borsos Benő Szatmár 4 frt 50 kr. Kelemen Albert M.-Vásárhely 4 frt 30 kr. Léva város 3 frt 70 kr. Szenessy Mihály Budapest. Mayer Károly Mezőberény, Fodor Dániel Zilah 3 frt 50—3 frt 50 kr. Pap Mózes Sz.-Keresztur 3 frt 30 kr. Ev. ref. főgymnasium Debreczen 3 frt. Weingärtner Ármin Ujvidék 2 frt 70 kr. Polg. leányiskola N.-Várad, Bölcs házy Vilma Nyiregyháza, Lyceumi ifj. gyámegylet Késmárk, Fleischhacker L. Ipolyság 2 frt 50—2 frt 50 kr. Áll. főgymnasium Lugos, áll. tanítóképző Baja, Kováts József Homonna, siketnéma intézet Kolozsvár, áll. leányiskola Déva, Patzko Gyula Pásztó, Szamosd Ignác Esztergom, Deák József Sarkad, Körmöczbánya város és Dr. Masznyik Endre Pozsony 2—2 frt. Folkmann János Zólyom 1 frt 80 kr. Deési Török Berta Kolozsvár 1 frt 50 kr. Szabó József Budapest 1 frt 50 kr. Szabó Béla Uj-Szt.-Anna 1 frt 25 kr. Állami felső keresk. Iskola Alsó-kubin 1 frt 40 kr. Bartholomeidesz Adél Rozsnyó, Kelemen Katalin Zilah, Fellmann József Budapest, Tanítóképző Pécs, Demjénné Molnár Ilona Szatmár, Polgári iskola Kis-Márton, Ev. ref. felső leányiskola Halas és ev. ref. képezdei önképző Nagy-Körös 1—1 frt. Oroz Endre Apahida 90 kr. Róm. kath. Stefánia leányiskola Eperjes 50 kr. Összesen: 539 frt 74 kr. — Begyűlt eddig 1089 frt 22 kr.; kiadás volt összesen 67 frt 30 kr.; bevárando 500 frt (unitárius egyháztól). A kiadás leütése után van készpénzben: 1021 frt 92 kr., várandóság 500 frt, együtt 1521 frt 92 kr. — Kolozsvárt, 1899 május 3-án. Merza Lajos, pénztárnok.

EGYLETI ÉLET ÉS MUNKÁSSÁG.

Hajós János egyleti elnök, a ki a tél folyamán még egy terjedelmes szép felolvasással lepte meg a D. F. E. közönségét, a ki estélyünken

jelen volt és azután is teljes jó erőben végezte munkáját, ma már a kolozsvári temetőben pihen. Ápril hó végén kisebb foku bántalommal ágyba feküdt, fia Hajós Gyula mérnök, később leánya Csongvai Lajosné és környezete a legnagyobb gonddal is szeretettel ápolta, de nem lehetett megmenteni az életnek, melyet oly nagyon szeretett. Május hó 12 én délután fél 3 órakor gyermekei szerető karjai között örökre lehunyta szemét.

Gyászjelentés. A Dávid Ferencz E. Választmánya mély fájdalommal tudatja, hogy buzgó, érdemes elnöke: Méltóságos H a j ó s János ur nyug. min. tanácsos, a Lipót-rend lovagja, egyházi tanácsos, a kolozsvári unitárius főiskola gondnoka, Kolozsvár város bizottsági tagja, Maros-Vásárhely és Kolozs város díszpolgára, volt 48 as főhadnagy, és országgyűlési képviselő stb. stb. f hó 12-én délután fél 3 órakor megszűnt élni Meleg szívvél szeretett minden szépet, teljes erővel munkálta a jót, bővséggel áldozott a közművelődés oltárán. Az Egyletnek lelkes vezére volt. Legyen áldott emléke. Hült tetemei f. hó 14-én d. u. 4 órakor fognak örök nyugalomra elhelyeztetni hosszú-utczai saját házatól Kolozsvárt, 1899. máj. 12.

Szentábrahádi Mihály, egykori jeles püspökünk emlékére, f. évi május 28-án rendezendő ünnepély programja a következő: 1. Ének, előadja a főiskolai dalárda. 2. Elnöki megnyitó, tartja: Gálffy Zsigmond theol., egyl. elnök. 3. Felolvasás „Szentábrahádi Mihályról“ tartja: Boros György theol. tanár. egyl. védnök. 4. Alkalmi szavallat, előadja: Gálffy Zsigmond th. 5. Ének: a főiskolai dalárda. 6. Szavallat. tartja: Szabó Albert th. 7. Ének: előadja a főiskolai dalárda. 8. Elnöki bezáró.

Hajós János emlékére. A gyermeki hála és kegyelet igen szépen nyilatkozott meg elhunyt kedves elnökünk emlékére. A Dávid Ferencz Egyletben, melyt a néhai annyira szeretett emlékére egy száz forintos alapítványt lettek, melyt következő levél mellett küldött el a titkárnak:

Mélyen tisztelt Tanár Ur!

Szeretett édes já Apám elhunya alkalmával kegyeletes kötelességet óhajtok teljesíteni akkor, midőn a mellékelt egyszáz frtot azon szives kéréssel megküldöm a mélyen tisztelt tanár urhoz, hogy ezen szerény adományt a „Dávid Ferencz Egylet“ részére elfogadni és azt az egyletnek, mint boldog emlékű édes Apánk emlékére tett alapítványt bejelenteni méltóztatásuk.

Meg nem szűnő hálával és atyafiságos tisztelettel vagyok Nagyságodnak
Kolozsvárt, 1899. évi május hó 17-én a család nevében
kész hive: H a j ó s G y u l a.

A választmány hálás köszönettel fogadta és állandó alap gyanánt fogja kezelteni. Megemlítjük azt is, hogy a Választmány május 19-én tartott ülésében kegyelettel örökítette meg lelkes elnöke nevét jegyzőkönyvében.

Szerkesztői üzenetek. P. K. F. Bp. Meleg köszönet nemcsak ezért, hanem a névért is. Kiválóan örvendünk az ismeretségnak. Becses kívánságát készséggel teljesítjük, de a „kijelentést“ nem vesszük tudomásul. Ha olykor egy-egy szép és jó eszme megragadja Nagys., sziveskedjék leírni és elküldeni. Mi mindig megtisztelve érszük magunkat. — **K-né D.** Jövő számban.

TARTALOM: Hajós János. 161. l. — Tizenkét czikk az unitáriusmusról. Az unitáriusok mint a protestánsok protestánsai. Kanyaró F. 162. l. — Isten. 165. l. — Imádság 166. l. — Szent-Ábrahádi Mihály emlékezete. (Költem.) Tarcsafalvi A. 166. l. — Helyes ítélet elve vallásos dolgokban. Józán Miklós. 168. l. — Népiskolai hitoktatásunk kérdéséhez. Szentmártoni Bálint. 172. l. — A jövő életben való hit alapja Fazakas Lajos. 175. l. — Gyászbeszéd. 178. l. — Emléket az agyagfalvi réten. 180. l. — Hasznos tudnivalók. 181. l. — Egyházi és iskolai mozgalmak. 181. l. — Egyleti élet és munkásság, 183. l.

Nyomatott Gámán J. örököse könyvnyomdájba Kolozsvárt.